UDK 811.163.6’367.622(091)
Majda Merše
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

RABA SAMOSTALNIŠKIH MANJŠALNIC V DELIH SLOVENSKIH PROTESTANTSKIH PISCEV 16. STOLETJA

Prispevek zarisuje obseg samostalniških manjšalnic, uporabljenih v delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Predstavljeni so ugotovljeni tvorbeni načini, pogostnostna razvrstitev značilnih besedotvornih obrazil ter pomenski obseg rabe manjšalnic. Ker so osnova za opis popolni izpisi protestantskih del ter abecedni seznami zajetega besedja, je bilo pri ugotavljanju dejanskega sestava samostalniških manjšalnic opravljenih več verifikacijskih postopkov (npr. analiza sobesedilne rabe, primerjava s prevodnimi predlogami, primerjanje ubeseditev v različnih redakcijah istega dela itd).

The article outlines the extent of diminutive nouns used in the works of the 16th Century Slovene Protestant writers. The author lays out the attested derivational methods, frequency distribution of the typical suffixes, and the semantic range of the use of diminutives. The description is based on the complete excerpt of the Protestant works and on alphabetized lists of the compiled lexicon, several verification processes were performed in determining the actual system of diminutive nouns (e.g., analysis of contextual use, comparison with the translation source texts, comparison of formulations in various editions of the same text).

Ključne besede: slovenski knjižni jezik 16. stoletja, besedotvorje, samostalniške manjšalnice, variantnost tvorbe manjšalnic, pomenski obseg rabe manjšalnic

Key words: 16th century Slovene literary language, word-formation, diminutive nouns, variegation in formation of diminutives, semantic range of use of diminutives

0 Pregled besedja, zbranega s popolnimi izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja,[1] je odkril tudi obsežno skupino samostalnikov, izpeljanih s tipičnimi obrazili za izražanje manjšalnosti.[2] Vendar je njeno najverjetnejšo dokončno sestavo potrdilo šele sobesedilno preverjanje uresničenosti predvidljivega manjšalnostnega ali katerega izmed sorodnih pomenov.[3] Preverjanje, ki je poleg sobesedila upoštevalo tudi prevodne predloge, različne redakcije istih besedil in obstoječe tujejezične slovarske

[1] Uporabljeno je bilo gradivo, zbrano s popolnimi izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (namenjeno za potrebe načrtovanega *Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*), ter podatki, ki jih prinaša popis besedja, uporabljenega v slovenskih biblijskih prevodih 16. stoletja. Popis je naveden pod delovnim naslovom *Besedišče 2006*.

[2] Na osnovi predhodnih novejših domačih (Toporišič 1992: 60 in 2000: 185–187) in izbranih tujih teoretičnih obravnav je strnjen problemski prikaz manjšalnic v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in v Pleteršnikovem slovarju, ki upošteva njihovo pomensko in tvorbeno plat, prispevala I. Stramljič Breznik (2008); o isti problematiki tudi na znanstveni konferenci »Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze«, Ohrid, 2007 (v tisku).

[3] Čeprav se med prave samostalniške manjšalnice uvrščajo le tvorjenke, pri katerih je z značilnim priponskim obrazilom poobraziljen tisti del skladenjske podstave, ki poimenuje manjšo mero značilnosti podstave (Toporišič 1992: 100), so mednje prištete tudi pomensko sorodne tvorjenke, ki poimenujejo mladiča ali nedoraslo, ter tvorjenke ali rabe le-teh, pri katerih je z istimi obrazili izražen čustveni (pozitivni ali negativni oz. ljubkovani ali slabšalni) odnos govorečega do označevane pojavnosti.

ustreznice, je trdneje zarisalo tudi mejo med samostalniškimi tvorjenkami z manjšalnim pomenom ali katero njegovih različic, in drugovrstnimi modifikacijskimi tvorjenkami, zlasti feminativi.

0.1 Diminutiva oz. manjšalnice ali pomanjševalnice so že v prvi slovenski slovnici obravnavane v posebnem razdelku med vrstami imenskih tvorjenk. Ahačič (2007: 132–133) ugotavlja, da se je Bohorič pri delitvi na vrste do določene mere opiral na Melanchthonov model, kar velja tudi za razdelek o manjšalnicah. *Krajlizh*; *pſizh pſizhka* oz. *pſizhiza* so prevodi latinskih manjšalnic. Tem je Bohorič iz lastne izkušnje dodal še 14 primerov, izmed katerih se samo še par *žena ženica* ujema z Melanchthonovimi primeri: *moshiz*, *sobèz*, *loshiz*, *lozhiz*, *ſtoliz*; *bobik*, *lonik*, *Rakik*, *lonzhizh*, *tatizh*; *shenizh*/*sheniza*, *dèklizh*/*deklizhiza*; *telèze*, *perze*, *detéze* (BH 1584: 68). Bohorič govori o tvorbi manjšalnic moškega (pisno na *-izh* ali *-izhik*, *-iz*/*-ez* in *-ik*), ženskega (*-iza* ali *-ka*; ob tvorjenkah *shenizh* in *deklizh* pa navaja, da se manjšalnice na *-izh* delajo tudi iz samostalnikov ženskega spola) in srednjega spola (*-ze*). Skupno je naštel devet obrazil, s katerimi se tvorijo manjšalnice, in tvorbo ponazoril z zgledi.

1 Pregled tvorbenih obrazil, kot jih izkazujejo manjšalnice, izpričane in sobesedilno preverjene v delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja[4] ter v obeh Megiserjevih slovarjih, je pokazal, da je Bohoriču uspelo odkriti in z zgledi predstaviti najrodnejša obrazila, ki so se pojavljala pri tvorbi manjšalnic vseh treh spolov.

1.1 Največjo tvorbeno raznolikost izkazujejo **manjšalnice moškega spola**. Obrazila se glede na tvorbeno rodnost padajoče razvrščajo v naslednjem zaporedju: *-ec* (*bratec*), *-ič* (*kraljič*), *-čič* (*doktorčič*), *-ek* (*časek*), *-c* (*stebrc*), dvopriponski obrazili *-(č)ič-ek* (*konjiček, hlapčiček*) in *-čec* (*kamčec*) ter redko izpričani obrazili *-ik* (*kamik*) in *-ljaj* (*bodljaj*).

1.1.1 Najpogostejša je izpeljava z obrazilom *-ec*. Izkazuje jo skoraj 50 zanesljivih primerov (npr. *ahkerec*, *angelec*, *božec/ubožec*, *bratec*, *čolnec*, *delec*, *golobec*, *gospodec*, *grahec, holmec*, *hribec*, *jezičec*, *kamenec*, *kijec*, *klinec*, *kolec*, *korenec*, *kosec* ‘košček’, *kotec*, *kozlec*, *križec*, *lasec*, *ločec*, *ložec*, *obročec*, *otročec*, *pastirec*, *petelinec*, *prašec*, *stolec*, *studenčec*, *telec*, *tičec*, *vrabčec*, *vrtec*, *zajčec*, *zobec*, *zvončec*, *žehtarec*). Niz bi bil lahko še daljši, vendar manjšalnostni pomen pri nekaterih tvorjenkah ni več jasno izpričan (npr. pri *hlebec*, *zvonec* itd.).[5] Iz primerov je razvidno, da se obrazilo pogosteje dodaja glasovno nepremenjeni (npr. *brat* + *-ec* → *bratec*) kot premenjeni podstavi. Glasovne premene so doživela izglasja na *-c* (*zajec* + *-ec* → *zajčec*) ter na *-k*, *-g*, *-h* (npr. *lok* + *-ec* → *ločec*, *log* + *-ec* → *ložec*, *prah* + *-ec* → *prašec*). Manjšalnica *čolnec* pa kaže, da je iz zadnjega zloga podstave izpadel neobstojni polglasnik.

[4] V okviru prikaza neglagolskih tvorjenk v Trubarjevi *Cerkovni ordningi* so v posebnem razdelku obravnavane tudi modifikacijske samostalniške tvorjenke in med njimi manjšalnice (A. Vidovič Muha 1986: 349–374, zlasti 358–359), tvorjene s priponskimi obrazili *-ica*, *-ič*, *-ce* po modelu *otročič* ← [*majhen*] *otrok* [*-ø*]. Prim. tudi A. Vidovič Muha 1988: 50.

[5] Na pogosto izgubljanje manjšalnega pomena pri tvorjenkah, izpeljanih s tipičnimi manjšalnimi obrazili, je na več mestih opozarjal Bajec 1950 (npr. na str. 107–108).

1.1.2 Zelo rodni sta tudi obrazili *-ič* in *-ek*. Obrazilo *-ič* je pogosteje izpričano. Izkazuje ga več kot 40 tvorjenk, ki so izpeljane iz samostalnikov vseh treh spolov: npr. *blečič*, *čolnič*, *črvič*, *deklič* (verjetno iz *dekle*,[6] čeprav Bohorič domneva izpeljavo v smeri *deklica* → *deklič*), *detič*, *farič*, *glavič* (← *glava*), *golobič*, *gradič*, *hlapčič*, *jagnjič* (← *jagnje*), *jezičič*, *klobučič*, *koscič*, *kozlič*, *kraljič*, *kunilič/kunulič*, *levič*, *lončič*, *oslič*, *otročič*, *perič* (← *peru*), *plašič/plaščič* (← *plašč*), *pobič*/*pubič*, *potočič*, *pravnučič/prevnučič*, *psič*, *rožič*, *rtič*, *stolcič/stolčič*, *škofič*, *tatič*, *trzič*, *vnučič*, *vrabič*/*vrabčič*, *vranič*, *vršič*, *zajčič*, *ženič* (← *žena*). Izjemo predstavljata manjšalnici *ženič* in *deklič*, saj gre za edini tovrstni tvorjenki. *Ženič* je znan le iz Bohoričeve slovnice, *deklič* pa tudi iz Trubarjeve *Hišne postile*.[7] Kot drugostopenjsko tvorjenko je (ob neizpričanosti prvostopenjske *gospodič*) skupini mogoče pridružiti tudi samostalnik *gospodičič*, ki se občasno rabi z nemanjšalnim pomenom, npr. kot ekvivalent za *junkerja* (verjetno) v pomenu 'plemič': *Sicer bi mu taki* ***veliki inu mogozhi Goſpodizhizhi*** */.../ lahku bili branili* (TPo 1595: II,159) – *Sonſt ſolten ſo vil* ***groſſe vnd gewaltige Junckern*** */.../ ihm gewehret* (LH 1566: II,CXVIb). Obrazilno različico *-čič*, ki domnevno ni posledica glasovne premene, izkazuje *doktorčič*.[8]

Skupino razširjata tudi izpridevniški tvorjenki *mladenič* in *mladič*. Hkrati kot manjšalnico in kot maskulinativ (ob *sovi*) je mogoče obravnavati tvorjenko *sovič*, saj je z njo poimenovana manjša vrsta sove.[9]

Pri tvorbi naštetih manjšalnic se poleg občasne zamenjave obrazil (npr. *žen-a* → *žen-ič*, *vrab-ec* → *vrab-ič*) dogajajo tudi glasovne premene. Palatalizirali so se izglasni soglasniki podstave: *-c*, *-g* in *-h* (npr. *vrabec* → *vrabčič*, *trg* → *trzič*, *vrh* → *vršič*), izpada neobstojni polglasnik (npr. *kosec* → *kosc-ič*, *koz-el* → *kozl-ič*).

1.1.3 Obrazilo *-ek* izkazuje 13 prvostopenjskih in pet drugostopenjskih oz. dvopriponskih manjšalnic: npr. *bobek*, *cepek*, *časek*, *ježiček*, *listek*, *lonek*, *paradižek*, *rakek*, *sadek*, *sinek*, *snopek*, *ščitek*, *štukek*;[10] *hlapčiček*, *konjiček*, *kraljiček*, *nožiček*, *psiček*. Palatalizacijska premena soglasnika *-k* s konca podstave je zaznavna le pri manjšalnici *ježiček*.[11]

---

[6] O tvorbenem izhodišču manjšalnice *deklič* (*dekla* 'dekle' → *dekle* → *deklič*) prim. Toporišič 2006: 4–5.

[7] Beseda je v TPo 1595 samo enkrat izpričana: *Sußeb pak hudu ſtoji, de* ***tij mladi Deklizhi*** *s'beſsedami inu s'djajniom taku cilu ſkusi ſo preſherni, neſramni* (TPo 1595: III,128) – *Sonderlich aber ſtehet es ſehr vbel / das* ***das junge Magduolck*** *mit worten vnd geberden ſo vberauß frech iſt* (LH 1566: III,LXXVb).

[8] Manjšalnico kot tvorbeno zanimivost omenja tudi I. Stramljič Breznik 2008: 58.

[9] Na manjšalni pomen kaže tudi ustreznica *kützlin*, ki je izpričana v Lutrovi prevodni predlogi (v sodobni nemščini jo nadomešča različica *Käuzchen* 'čuk' (prim. LB 1545 (1974): 346*)): *Ieſt ſem koker* ***en Souizh*** *vtih reſdertih meiſtih* (TPs 1566: 182) – *Jch bin gleich wie* ***ein Kützlin*** *in den verstöreten Stedten* (LB 1545: 1052). Prim. tudi Merše 2008: 44.

[10] Med prvostopenjske manjšalnice bi bilo mogoče šteti tudi tvorjenki *popek* (← *pǫpъ* 'nezrel plod' (Snoj 2003: 545) in *portek* (PS 1895: 162) 'die Kopfbinde, das Stirnband (der Mädchen)', čeprav sobesedilnih dokazov za njuno manjšalno rabo gradivo ne ponuja.

[11] Beseda se pojavlja le v MTh 1603 v pomenu *plantago* 'trpotec'. Stabej (1977: 53) navaja, da gre za poljsko besedo, ki je pomotoma uvrščena med slovensko besedje, kar pojasnjuje njeno tvorbeno in glasoslovno drugačnost.

1.1.3.1 Izglagolske tvorjenke tipa *izidek/izitek*, *izvirek*, *naslonek*, *odraslek/odraselk*, *odvržek*, *podpisek*, *pogledek*,[12] *sesek* in *zizek*, *zgubiček* itd. niso manjšalnice, čeprav bi pri nekaterih od njih manjšalni pomen lahko motivirala bodisi ločitev dela od celote ali kratkotrajnost dejanja.[13] Dokaz za nemanjšalno rabo ponuja tudi primerjava s prevodno predlogo: *Ampak tukaj je bilu tu ta troſht, de je on vejdil, takou* ***ſtraſhan pogledek*** *ali videinje nej njemu velalu* (TPo 1595: I,11) – *Aber da war das der troſt / das er wuſte / ſolcher* ***ſchröcklicher anblick*** *gülte nicht jm* (LH 1566: I,VIIb).

1.1.4 Obrazilo *-c* izkazuje razvrstitev za zvočniki, na katere se končuje podstava. Predvidljivih je 14 tvorjenk, izpeljanih iz samostalnikov moškega spola: *angelc*, *cafeljc*, *cedeljc/ceteljc*, *griželjc*, *knedeljc*, *koperc*, *maseljc*, *oselc/oslec*, *pastirc*, *pukelc*, *punkeljc*, *pušeljc*, *stebrc* (npr. *majhini Stebèrzi* (DB 1584: I,52b)), *žakeljc*. V isto skupino je mogoče vključiti tudi tvorjenki *ščenec* in *telec*, izpeljani iz samostalnikov srednjega spola. Pri nekaterih izmed naštetih samostalnikov manjšalni pomen ni jasno razviden. Pri *pušeljc* manjšalnostno motivacijo uzavesti šele primerjava s podstavnim samostalnikom *pušelj*,[14] (npr. *Moj Priatel je meni en* ***Puſhilz*** *Myrre, kateri mej mojmi Pèrſi viſsi* (DB 1584: I,332b)), pri *punkelc* primerjava s *punkel*,[15] pri *pukelc* pa s *pukel*.[16] Isto velja tudi za glasoslovni različici *cedeljc* in *ceteljc*,[17] čeprav slovarska raba (npr. v MTh 1603) skuša med njima razločevati kot med nemanjšalno in manjšalno ustreznico: *cedeljc* npr. za nemško *ein zedel*, *ceteljc* pa za *Zedelin*.[18] *Kvinteljc* je poimenovanje manjše denarne, *maseljc* pa manjše prostorninske enote. Manjšalnega pomena ne pridobivata primerjalno s podstavnim samostalnikom, ampak v odnosu do večjih (npr. denarnih ali prostorninskih) enot: *kvintelјc /.../ drachma /.../ ein quintlin, der viertheil eines Lohts* (MTh 1603 (1977): 72), lahko tudi kot posamezna enota (npr. ***cedeljc*** */.../ ſcheda /.../ ein Blat papier,* ***ein zedel*** (MTh 1603 (1977): 13).

1.1.5 Na možnost izpeljave manjšalnic z obrazilom ***-ik*** kažejo tvorjenke *kamik*, *kamnik* in *kraljik*. Vse tri so samo slovarsko izpričane. V domače tekmovalno razmerje se razvidneje vključuje le *kraljik* ‘kunec, zajček’.[19] *Kamik* in *kamnik* slovarske navedbe opredeljujejo kot poimenovanji s hrvaškega jezikovnega območja. *Kamik*

[12] Na nemanjšalni pomen tvorjenke *pogledek* ‘pogled’ opozarja tudi Bajec 1950: 92.

[13] Isto velja tudi za tvorjenke, izpeljane iz glagolskih podstav z drugimi obrazili, npr. *prdec/prdič* (obe varianti sta navedeni v Megiserjevem slovarju), *ropotec* itd.

[14] Etimološko je predvidena naslednja razvojna pot: nem. *Busch* ‘grm’ → nem. *Büschel* ‘šop’ → nem. *Puschel* ‘šopek’ → slov. *pušelj* + *-c* → *pušeljc* ‘šopek’ (prim. Snoj 2003: 595).

[15] *Punkeljc* je sestavina registrskega ustrezničnega niza iz DB 1584, ki manjšalnega pomena v celoti ne uresničuje: *Gruzha* (Crajnſki) ***punkèlz,*** *zullo* (Coroſhki) (DB 1584: III,CcIVb). H. Striedter-Temps *púnkelj* izvorno pojasnjuje z nemškim (štajerskim) *Bünkel*, pomensko pa z ‘Bündel’, *pukel* pa z bavarsko-avstrijskim *Puckel* oz. novovisokonemškim *Buckel* (1963: 203–204).

[16] *Pukelc* je enkrat samkrat izpričan v DB 1584: *ſo bily* ***pukèlci*** *na Gàrli na ſtranah* (DB 1584: I,188a) – *vnd waren* ***Pockeln*** *an dem Hals in felden* (LB 1545 (1974): 188a).

[17] Prim. Striedter-Temps 1963: 99.

[18] Npr.: ***cedeljc*** */.../ ſcheda,* ***zedelz,*** *ein Blat papier,* ***ein zedel*** (MTh 1603 (1977): 13); ***ceteljc*** */.../ ſchedula,* ***zetelz, Zedelin*** (MTh 1603 (1977) 14).

[19] Prim. *kraljik* ‘das Kaninchen (lepus cuniculus)’ v PS 1894: 456 in ***kraljič***[I] */.../ cuniculus,* ***kralyk, krailizh,*** *Küniglin* (MTh 1603 (1977): 66). Pogostejšo rabo izkazuje *kraljič*.

nastopa samo v zvezi *dragi kamik*, *kamnik* pa tudi v zvezi *pezhen kamnik* ‘ein Zigel’, kar kaže na njuno terminološko rabo. Slovarske navedbe obeh zvez (v Registru DB 1584 in v Megiserjevih slovarjih) in samostalnika *kamnik* ne kažejo na manjšalno rabo: *Shlathni* [prav: *Shlahtni*] *kamèn* (Crajnſki) *Dragi kamik* (Hervazki, Dalmatinſki, Iſtrianſki, Craſhki) (DB 1584: III,DdIIa); ***kamnik***[1] */.../ lapis, Croat.* ***kamnik****, ein Stein* (MTh 1603 (1977): 56).

1.1.6 Manjšalni pomen bi lahko imele tudi redke izglagolske tvorjenke, izpeljane z obrazilom ***-ljaj***: *bodljaj*, *grižljaj/ugrižljaj*. Enkratnost, kratkotrajnost in majhen obseg dejanja so elementi, ki kažejo na manjšalnost.

1.1.7 Predvidljiva, vendar v edninskem imenovalniku neizpričana manjšalnica *sinko*, bi kazala na izpeljavo z obrazilom *-ko*. Nanjo – hkrati pa tudi na variantno manjšalnico *sinek* (prim. razdelek **1.1.3**) – je mogoče sklepati na osnovi izpričanih, prekrivnih sklonskih pojavitev: npr. *Satu je Bug* ***Synka*** *poſlal* (TfC 1595: CCCLIX); *Huala bodi bogu ozhu, niega* ***ſinku*** *edinimu* (*P 1563: 64); *MVi* ***Synkuui****, ieſt vom lete rizhi pishem, de ne greshite* (TT 1582: 350).

1.2 Pri tvorbi **manjšalnic ženskega spola** so izpričana tri enopriponska obrazila: najbolj rodno *-ica* (*deželica*) ter redkejši *-ca* (*pesenca*) in *-ka* (*babka*). Dvodelno obrazilo *-ič-ica* izkazujejo tvorjenke, prvostopenjsko večinoma izpeljane z obrazilom *-ica* (*devičica*), obrazilo *-ič-ka* pa drugostopenjske tvorjenke, domnevno izpeljane iz samostalnikov moškega spola na *-ič* z obrazilom *-ka* (*kraljička*).

1.2.1 Večina samostalniških manjšalnic ženskega spola je izpeljana z obrazilom *-ica*. Izkazuje ga preko sto manjšalnic (npr. *baretica*, *bariglica*, *blazinica*, *butorica*, *culica* (redkejšo različico predstavlja reducirana oblika *culca*), *čačica*, *deklica*, *deželica*, *drobtinica*, *družinica*, *dušica*, *erpergica*, *glavica*, *gorica*, *gredica*, *hišica*, *igračica*, *iskrica*, *jamica*, *južinica*, *kamrica*, *kapelica*, *kapljica*, *ketinica*, *knoflica*, *kobilica*, *kočica*, *korbica*, *kozica*, *kožica*, *kramica*, *kravica*, *kropelica*, *kurbica*, *ladjica*, *lopatica*, *lučica*, *luknjica*, *mačica*, *mečica*, *merica*, *molitvica*, *mrenica*, *mrežica*, *mrvica*, *mušica*, *nožica*, *ovčica*, *péčica*, *pestinjica*, *pogačica*, *postavica*, *posteljica*, *pripravica*, *pukšica*, *rečica*, *ribica*, *rinčica*, *rožica*, *sestrica*, *skledica*, *skorjica*, *skrinjica*, *skuzica*, *slamica*, *sražica*, *strešica*, *suknjica*, *svečica*, *ščerčica*, *šibica*, *štalica*, *štimica*, *tablica*, *torbica*, *travica*, *trošica*, *utica*, *vasica*, *vejica*, *veručica*, *zverinica*, *zvezdica*, *ženica*, *živinica*, *žličica*, *žnorica* itd.).

Večino predstavljajo samostalniki z glasovno nepremenjeno podstavo: npr. *baretica*, kjer je bila opravljena le zamenjava obrazila *-a* z *-ica*. Glasovne premene izglasnih soglasnikov podstave so tipične: npr. *žlica* → *žličica*, *muha* → *mušica*, *reka* → *rečica*, *sraga* → *sražica/srazica*. Pri tvorjenki *mačica*, ki je nastala iz *mačka*, gre za nadomestitev obrazila *-ka* z *-ica*. Glasoslovno variantnost ustvarjajo različni odrazi jata (*deklica/dejklica – diklica* (zadnje v JPo 1578)) in različne realizacije kratkega *i*-ja (*vejeca/vejica*).

1.2.1.1 Iz nemanjšalnih ali manjšalnih tvorjenk na *-ica* se nove manjšalnice tvorijo s ponovnim dodatkom obrazila *-ica*, tokrat v vlogi manjšalnega obrazila. Kombinacija dveh obrazil se odraža kot morfemska razširitev prvotnega obrazila *-ica*: *dekl-ica* → *dekl-ič-ica*, *dev-ica* → *dev-ič-ica*, *goričica* (pri narečno rabljeni *gorici* 'hrib' se vtis manjšalnosti že izgublja[20]), *meričica*, *psičica*, *ptičica*, *žličica*. Potrebo po ponovni izpeljavi s pripono *-ica* je pri prvostopenjskih manjšalnicah povzročilo izgubljanje manjšalnega pomena: *deklica* se je npr. pogosto uporabljala v pomenu 'devica':[21] *ta Dézhla nej* ***dékliza*** *najdena* (DB 1584: I,111b) – *die Dirne nicht ist* ***jungfraw*** *funden* (LB 1545: 376); *Negledaj po* ***Deklizah****, de ſe nevnameſh pruti nym* (DB 1584: II,157a) – *Sihe nicht nach* ***den Megden*** (LB 1545 (1974): 1764).

1.2.1.2 Posebno skupino sestavljajo množinski samostalniki, izpeljani iz istospolnih nemanjšalnih množinskih samostalnikov z obrazilom *-ice*: *bukve* → *bukvice*, *jasli* → *jaslice*, *koze* → *kozice* 'otroška bolezen', *nečke* → *nečice*, *vile* → *vilice*.

1.2.2 Drugo obrazilo glede na rodnost je *-ca*, ki je lahko tudi reducirana različica obrazila *-ica* (npr. *culca* ← *culica*): *bilca* (← *bil* + *-ca*), *culca*, *minca* in *pesenca*. Naštete manjšalnice so uporabnostno ozko omejene, saj se pojavljajo le v posameznih delih (*bilca* npr. le v JPo 1578, *pesenca* pa v TPo 1595).

1.2.3 Podobno majhno rodnost kot *-ca* kaže tudi obrazilo *-ka*. Izkazujejo ga tri poimenovanja: *babka*, ki se pojavlja le v MTh 1603,[22] ter *kraljička* in *psička*, ki ju Bohorič v slovnici navaja kot (variantna) ženska para prvo- ali drugostopenjsko tvorjenih manjšalnic moškega spola: *kraljiček* in *psič*.[23]

1.3 Pri tvorbi **manjšalnic srednjega spola** so ugotovljiva le obrazila *-ce*, *-ece* in *-e*.

1.3.1 Kot najrodnejše obrazilo izstopa *-(e)ce*, ki ga izkazuje 15 nedvoumnih poimenovanj: *banderce*, *blasce*, *culce*, *detece/detetce*, *drevce*, *gnezdece*, *jedrce*, *kosilce*, *krdelce*, *mestece*, *nosilce*, *ognjiščece*, *okence*, *perce* (← *peru*), *telece*/*telce*, *zrnce*. Tvorba je potekala z zamenjavo prvotnega obrazila *-o* (pisno praviloma *-u*) z obrazilom *-(e)ce*, pri prvotnih samostalnikih srednjega spola na *-e* pa le z dodatkom obrazila *-ce* (*dete* + *-ce* → *detece*, *ognjišče* + *-ce* → *ognjiščece*). Razširjeno različico obrazila izkazuje le manjšalnica *gnezdece*, dodatno glasovno premenjenost pa s palatalizacijo *g*-ja *blasce* (← *blago*) in s pojavitvijo novega polglasnika na koncu podstave, ki se končuje na soglasniški sklop, sestavljen iz nezvočnika in zvočnika: *okence* (← *okno*).

---

[20] Npr. *Hrib* (Crajnſki) *vèrh, Goriza* (Slovenſki, Besjazhki) *Holmaz* (Hervazki, Dalmatinſki, Iſtrianſki, Craſhki) (DB 1584: III,CcIVb).

[21] O tem prim. Merše 2008: 40.

[22] Pojavitev je iz istega slovarskega sestavka kot že omenjeni *ježiček* (prim. opombo 11): *plantago /.../, Germ. Wegerich / Ballekraut / Schaaffzung /.../ Scla.* ***babka****, jeziczk* (MTh 1603: II,277). Stabej (1977: 5) obe pojavitvi pripisuje poljščini. Uvrstitev pod okrajšavo *Sclau.* naj bi bila napačna.

[23] »MANJŠALNICE teh moških oblik se končujejo na *-izh* ali *-izhik*, ženske dodajajo *-iza* ali *-ka*, kakor *Krajl krajlizh*, *krailizhik*, *krajlizhîza* ali *krailizhka*; iz besede Rex nastane Regulus in Regunila, prav tako iz *pſizh* nastane *pſizhica* ali *pſizhka*, tj. caniculus, Canicula iz Canis« itd. (BH 1584 (1987): 68/92; v Toporišičevem prevodu).

Trubar je v *Hišni postili* zarisal svojsko številsko paradigmo, saj je v ednini uporabljal manjšalnico srednjega spola *detece*, v množini pa *otročiči*, oboje kot ustreznici za nemško *Kindlein*: *on lih sozhyma vezh ne vidi, kakor enu* ***Diteze****, kakor ſo drugi ſheſt tjednou ſtari* ***otrozhizhi*** *bily* (TPo 1595: I,143) – *ob er gleich mit den augen mehr nicht ſihet / denn* ***ein kindlein*** *– wie andere ſechs wochen* ***kindlein*** *waren* (LH 1566: I,LXXXV).

1.3.2 Obrazilo *-e* pa izkazujejo tvorjenke *človeče*, *otroče*, *pišče in vnuče.* Poleg manjšalnosti tvorjenke lahko izražajo tudi pozitivni ali negativni čustveni odnos do poimenovanega. Raba manjšalnice *človeče* npr. razodeva čustveno prizadetost oz. sočutje govorečega do ogovorjenega. Oblika, ki se izenačuje s starim zvalnikom,[24] je pojavitveno vezana na nagovorni položaj: ***Ti neſrezhnu zhlovezhe****, kaj je tebi vſaj vmiſli bilu* (TPo 1595: III,109) – ***Du vnſeliges menſch*** */ was haſt du dich doch geziehen* (LH 1566: III,LXIIIIb). Primerjava s prevodno predlogo razkriva, da je Trubarjeva izbira modifikacijske tvorjenke potekala neodvisno od Lutra.

1.4 Primerjava tvorbene tipologije, ki jo je z navedenimi obrazili in zgledi rabe prikazal Bohorič, s tipologijo, ki jo je ob upoštevanju sobesedila in na osnovi dodatnih analiz razkril pregled besedja, zajetega s popolnimi izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, je pokazala, da je bilo v Bohoričevi slovnici pri manjšalnicah moškega spola spregledanih nekaj tvorbenih različic (*-čič* ter *-c*), ki pa bi lahko bile v grobem zajete z obraziloma *-ič* in *-ec*. Pregled manjšalnic ženskega spola pa nasprotno ni potrdil produktivnosti tvorbenega tipa na *-ič*, saj ga izkazujeta le pri Bohoriču navedena primera *deklič* in *ženič*, verjetno sprejeta iz vsakdanje govorice oz. rabe.

1.5 Prepoznavnost tvorbenega tipa je neredko otežena. V BH 1584 se ob samostalniku *mož* (zapisano *mosh*) pojavlja manjšalnica *moshiz*.[25] Ob neprisotnosti podatka o mestu naglasa se zapis razodeva kot dvoumen: če je naglas na podstavi, gre za tvorjenko *možec*, če je na obrazilu, gre za besedo *možíc*. Uvrščenost v naštevalni niz (*moshiz*, *sobèz*, *loshiz*, *lozhiz*, *ſtoliz* (BH 1584: 68)) bi kazala na prvo možnost. Tudi v tem primeru bi šlo za redko rabljeno besedo, izpričano le še v dveh delih (v JPo 1578 in TPo 1595), kjer se pojavlja samo po enkrat: *Sletiga ie vun prishlo da ie Vni* ***vbogi moshiz****, ker ie Vſoboto Derua pobiral moral kameniem vbyen biti* (JPo 1578: II,168b); *Ena ſlu norſka rejzh bi bila, kadar bi* ***en maihin moshiz*** *u'ven kot hotel ſeiſti* (TPo 1595: II,228). Tudi navedena zapisa glede mesta akcenta nista zgovornejša od Bohoričeve navedbe.

1.5.1 Analiza konkretnih rab, ki je predpogoj poznavanja jezikovne realnosti, je opozorila na primere navideznih manjšalnic: pri *kmetiču* npr. ni mogoče odkriti sobesedilnih znakov za manjšalni pomen, kar kaže, da se prevladujoči *kmetič* in redkeje ter

[24] Prim. Ramovš 1952: 40.

[25] V PS (1894: 607) sta navedeni obe iztočnici: *môžec* in *možîc*. Pri drugi je kot vir naveden Trubar, kar pomeni, da se iztočnica opira na dvoumni zgled iz TPo 1595.

omejeno rabljeni *kmet* uporabljata sopomensko.[26] Isto velja tudi za *nožič*, ki je domnevno narečno uveljavljena sopomenka *noža*.[27] Dejstvo, da se v MTh 1603 vzporedno pojavljata *erb* in *erbič*, samostalnika opredeljuje kot sopomenki, zato tudi *erbiču* ni mogoče pripisati manjšalnostnega pomena.[28]

1.5.2 Določitev števila manjšalnic, ki pripadajo posameznemu tvorbenemu tipu, je možna le na osnovi dobrega poznavanja leksike in pomenskih uresničitev domnevnih manjšalnic. *Pestelenc* bi glede na glasovne značilnosti enega najmočnejših tvorbenih tipov manjšalnic moškega spola (podstava, ki se končuje na zvočnik + *-c*) lahko uvrščali vanj, poznavanje njegove vsebine (‘die pestilenz, die Infection’ (MTh 1603 (1977): 127)) pa uvrstitev preprečuje. Tudi *gvirc* se le navidezno pridružuje manjšalnicam, saj preverjanje njegovih slovarskih ustreznic kaže, da gre za že glasoslovno prilagojeno različico nemškega poimenovanja *gewürtz* ‘začimba’.

1.6 Na poimenovalne zadrege začetnega razvojnega obdobja slovenskega knjižnega jezika in na iskanje najprimernejšega tvorbenega modela tudi pri manjšalnicah (zlasti moškega in ženskega spola) kaže več sopomenskih nizov, izpeljanih z različnimi obrazili: npr. *jezičec*, *jeziček*, *jezičič*; *kamčec*, *kamčič*, *kamenec*, *kamenčič* in *kamik*. Med sopomenskimi tvorjenkami je praviloma mogoče odkriti najpogosteje uporabljeno (*kozlec* je npr. samo slovarsko izpričana različica, *kozlič* pa splošno razširjena, še posebej pogosto pa rabljena v biblijskih prevodih). Razlikovati je mogoče tudi med individualno rabljenimi variantami, ugotavljati samo slovarsko (npr. *jeziček*) ali celo samo slovnično navedene različice (npr. *deklič* in *dekličica*) itd. Preverjanje odvisnosti rabe manjšalnic od prevodnih predlog je tako pri svetopisemskih prevodih kot pri postilah odkrilo visoko stopnjo skladnosti, ob njej pa tudi nekaj neodvisnih rab manjšalnic, ki dokazujejo zavestno izbiro in praviloma tudi stilno učinkovito izrabo.

1.6.1 Pregled izbranih dvo- in veččlenskih nizov istopodstavnih, obrazilno pa različnih manjšalnic, ki ustvarjajo različno zaostrena tekmovalna razmerja, je odkril njihovo pogostnostno razvrščenost in pokazal na njihovo vraščenost v rabo. Različico *čolnec* je Trubar uporabil v TR 1558 in v TPo 1595, različica *čolnič* pa je bila širše uveljavljena: zaslediti jo je mogoče pri Trubarju, Dalmatinu in Tulščaku. V TPo 1595 sta uporabljeni obe: *čolnec* 1x (*Valuvi /.../ fo /.../ ta* ***zholniz*** *cilu pokrili* (TPo 1595: I,111)), *čolnič* 4x. Tudi med *gospodec* in drugostopenjsko tvorjenke *gospodičič* obstaja razlika glede širine rabe: *gospodec* je vezan na Kreljevo rabo, *gospodičič* pa je uporabljen pri Dalmatinu, Trubarju (TPo 1595) in Znojilšku. Izmed tvorbenih različic *kamčec* (MTh

[26] *Kmetič* se pojavlja v devetnajstih delih, *kmet* pa le v devetih. Obe različici so uporabljali različni avtorji, vendar je *kmetič* pogosteje rabljena, kar kaže tudi številčno razmerje v dveh preverjenih besedilih. Pojavitve *kmeta* in *kmetiča* so v DB 1584 v razmerju 7 : 9, v TPo 1595 pa celo v razmerju 4 : 56. Megiser v slovarjih navaja samo različico *kmetič* (npr. *Bawr.* (Deutſch) *rufticus*. (Latinè) *kmetizh*. *Carn: porizh*. (Windiſch) *villano*, *contadino*. (Italicè) (MD 1592: A7b)).

[27] O tem, da *kmetič* ne izkazuje manjšalnega pomena, prim. Merše 2007b: 100–101, na sopomenskost samostalnikov *nož* in *nožič* pa kažeta ustrezna slovarska sestavka v *Poskusnem snopiču Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, 2001, 89.

[28] Prim. ***erbič****-a m, haeres, nameſtnik, deidizh, erbizh /.../ Carnio. erbizh, erb, deidizh, Erb* (MTh 1603 (Stabej 1977): 31).

1603), *kamčič* (BH 1584 in MD 1592), *kamenčič* (DB 1584 in MD 1592), *kamenèc* (DB 1584 in MTh 1603) in *kamik* (naveden v obeh slovarjih in v četrtem registrskem stolpcu DB 1584 v zvezi *drag/dragi kamik*), ki sestavljajo petčlenski sopomenski niz, sta le različici *kamenčič* in *kamenec* sobesedilno rabljeni (obe v DB 1584, kjer izkazujeta naslednje številčno razmerje: *kamenčič* 1x, *kamenec* 2x).[29] Po razširjenosti in pogostosti rabe npr. izstopa tudi različica *kosec*, *koscič* pa se pojavlja le v KPo 1567, kar kaže na individualno rabo.

Splošno uveljavljeni manjšalnici *otročič* sta Juričič in Trubar v prevodih postil dodala še različico *otročec*.[30] V Trubarjevi *Hišni postili* je nanjo mogoče sklepati na osnovi sedmih primerov rabe rodilnika množine: npr. *od teh mladih* ***otruzhiz*** (TPo 1595: III,159). Tudi v tem delu prevladuje besedotvorna različica *otročič*, saj je mogoče našteti 36 njenih pojavitev. Vse so v množini, paradigma pa je jasno razvidna: npr. *otročiči* (im. mn.) – *otročičev* (rod. mn.) – *otročičem*/*otročičom* (daj. mn.) – *otročiče* (tož. mn.) – *Leta dobra della tiga Sakonſkiga Stanu, oſtaneo vhiſhi mej temi Sakojniki, inu mej nyh* ***otruzhizhi*** (TPo 1595: III,184).

Farič in *farčič* sta posamično rabljeni in osebnostno razmejeni tvorjenki: različico *farič* je uporabil Dalmatin,[31] *farčiča* pa Krelj.

Pojavljanje treh istopodstavnih manjšalnic *deklica*, *deklič* in *dekličica* bi lahko bilo vzrok za zaostreno tekmovalnost, vendar je praksa ne potrjuje. Splošno rabljena je bila le *deklica*, *deklič* in *dekličica* pa sta navedeni le v Bohoričevi slovnici.

Tudi sopomensko razmerje med spolsko različnima členoma para *vnuče – vnučič* se ne razkriva kot tekmovalno neprevešeno, saj je v rabi prevladovala oblika *vnuče*. Trubar je varianto *vnučič* uporabil le v TC 1575, v drugih delih pa je (enako kot Dalmatin in sin Felicijan) segal po manjšalnici *vnuče*. Razmerje med različicama *telce* in *telec* je bilo pogostnostno bolj približano, avtorsko pa že rahlo diferenciirano: Dalmatin in Juričič sta npr. uporabljala različico *telec*, Trubar pa je uporabljal obe.

1.7 Primerjava stanja v 16. stoletju z že predstavljeno historično (določljivo na osnovi tvorjenk, zajetih s Pleteršnikovim slovarjem) in sodobno knjižnojezikovno razvrstitvijo (ugotovljivo na osnovi SSKJ)[32] je pokazala, da se je število obrazil večinoma skrčilo, da je pogostnostna razvrstitev spremenjena,[33] da je veliko manjšalnic, izpričanih

[29] Primerjava z Lutrovo *Biblio* je pokazala, da je bil *kamenec* uporabljen kot ustreznica za nemško manjšalnico *ein Kiselin* (= Steinchen, Kieselstein (LB 1545 (1974): 344*)), *kamenčič* pa ni neposredna ustreznica skupnega imena *Kies* 'prod', kar dokazuje dokaj svobodno rabo: *tvoje Séme bi bilu kakòr* ***peſsik****, Inu Odraſſèlki tvojga teleſſa, kakòr njegovi* ***kamenzhizhi*** (DB 1584: II,20a) – *Vnd dein Same würde sein wie* ***Sand*** */ vnd das Gewechse deines Leibs / wie des selbige* ***Kies*** (LB 1545 (1974): 1243).

[30] Na glasovno podobo manjšalnice v JPo 1578 je domnevno vplivalo avtorjevo hrvaško poreklo: *Ako ſe nepreobernete inu nebudete kakor* ***Otrozhaci****, tako nepridete Vnebesko Kralieuſtuo* (JPo 1578: III,23b).

[31] *Tu bi tudi moral* ***en Farizh*** *biti* (DB 1584: II,59b) – *Das müste ja auch ein eben* ***Priesterlin*** *sein* (LB 1545 (1974): 1399).

[32] Prim. Stramljič Breznik 2008.

[33] Pri manjšalnicah moškega spola se je pogostnostno padajoče zaporedje, ki ga izkazuje stanje v 16. stoletju (*-ec*, *-ič*/*-čič*, *-ek*, *-c*, *-ič-ek*, *-čec*, *-ik*, *-ljaj*), razvojno spremenilo v razmerje: *-k*, *-ček*, *-ič*, *-ec*, *-c*, *-ic*. Pri manjšalnicah ženskega spola je pogostnostno padajoče razmerje *-ica*, *-ca* in *-ka* razvojno doživelo zamenjavo drugega in tretjega člena: *-ica*, *-ka*, *-ca.* Pri manjšalnicah srednjega spola pa se današnje stanje razlikuje od prakse v 16. stoletju glede tretjega člena: *-ce*, *-ece*, *-ce* (16. stoletje) → *-ce*, *-ece*, *-iče* (SSKJ).

v 16. stoletju, zastarelo, še več – zlasti manjšalnic prevzetih besed – pa se je iz rabe izgubilo. Med danes rabljenimi manjšalnicami npr. ni več tvorjenk na *-čec* (*kamčec*) in na *-ik* (*kamik*).

1.7.1 V nekaterih primerih je tvorba manjšalnic tekla z drugimi obrazili kot danes: npr. *lasec* nasproti danes uveljavljeni različici na *-ek*; *studenčec* (npr. *ſo ony /.../ majhine* ***Studenzhice*** *iméli* (DB 1584: II,134b)) nasproti danes uveljavljenemu *studenčku*; *punkeljc* nasproti danes uveljavljeni, razvidnejši manjšalnici *punkeljček*; *potočič*, ki je v SSKJ naveden kot starinska oblika, je bil v 16. stoletju uporabljan brez danes uveljavljene različice *potoček*. Manjšalnico *klobučič* je razvojno (že do konca 19. stoletja)[34] nadomestila različica *klobuček*, ki se v 16. stoletju še ni pojavljala. *Listec* je za splošno uveljavljeno različico *listek* izrazito zaostajal že v 16. stoletju. *Snopek* se je od današnje rabe razlikoval po obstojnosti polgasnika pri sklanjanju: *jo sveshite v'ſnopike* (DB 1584: III,9b).

Lučico je nadomestila *lučka*. *Svečica* je bila rabljena brez danes uveljavljene, tekmovalne obrazilne različice *svečka*. Namesto *meričice* se danes uporablja *merica*. Tekmovalnost je bila z rabo obeh vzpostavljena že v Damatinovem jeziku (v DB 1584 se *merica* pojavlja petkrat, *meričica* pa dvakrat). Primerjava z LB 1545 je pokazala, da prevodna predloga ni spodbujala niti izbora prvostopenjske niti drugostopenjske manjšalnice. Npr.: *Lete ſheſt* ***merizhizhe*** *Iezhmena je on meni dal* (DB 1584: I,148b) (na isti strani dvakrat) – *Diese sechs* ***mas*** *gersten gab er mir* (LB 1545 (1974): 503); *v'tvoji hiſhi néma dvoja* ***Meriza****, velika inu mala, biti* (DB 1584: I,113a) – *Vnd in deinem hause sol nicht zweierley* ***Scheffel*** */ gros vnd klein sein* (LB 1545 (1974): 581).

2 Katerega izmed številnih (možnih) pomenskih odtenkov uresničujejo samostalniške manjšalnice, praviloma kaže sobesedilo, najpogosteje pa:

a) s pripisanimi značilnimi prilastki[35] (npr. *maihin Doctorzhizh*, *majhina pogazhiza*, *maihinu Diteze*, *majhine Buqvice*; *En majhin Roshizh* (DB 1584: II,100a); *luba Mazhiza* (TPo 1595: I,61); *moi Bratac*; *vboga Dékliza*, *vboga Sheniza*, *vbog saizhiz*; *vtem vbogim meiſtizu* (TPo 1595: I,76); *mlada kurbiza*, *mlade Deklize*; *lahku perz*e (TPo 1595: I,254); lahko tudi s povedkovimi določili (*kratku v'ene majhine Buqvice, sapopadeno* (DB 1584: I,279a));
b) z včlenjenostjo v naštevalne nize. V nekaterih izmed njih so omenjena tudi izhodiščna poimenovanja (npr. večjih predmetov ali bitij; *Tukaj nej ni /.../* ***blaſinize****, ni* ***blaſine*** *bilu* (TPo 1595: I,30)). Slednja so lahko omenjena tudi v bližnjem sobesedilu. Na zavesten izbor manjšalnice posredno kažeta tudi uveljavljenost in pogosta raba tvorbeno izhodiščnih samostalnikov;[36]

[34] V Pleteršnikovem slovarju je kot prednostna prikazana različica *klobuček* (***klobúčič****, m. = klobuček, Cig., M.* (PS 1894: 410).

[35] Pravilo, da se manjšalnice le izjemoma tvorijo iz poimenovanj z abstraktno vsebino (prim. Duden 1998: 505), posredno prav tako dokazujejo sopomenske zveze podstavnega samostalnika s prilastkom *majhen*, ki uresničuje različne pomene (*en majhin zhas* (DB 1584: II,185b), *majhina hudoba* (DB 1584: II,163a), *majhina ſo njegova lejta* (DB 1584: II,160a), *ena majhina pomuzh* (DB 1584: II,103a) itd. Tovrstne zveze so kot skladenjska podstava potencialne tvorjenke (manjšalnice) njeno ustrezno nadomestilo.

[36] V TPo 1595 se npr. pogosto parno pojavljata samostalnika *cunja* in *ruta*, ki si prav tako povezano, v okviru dvojne formule, sledita tudi kot manjšalnici: *de bi ſe nyh Boshje Slushbe inu ſvetuſt imejle starim*

c) z vključenostjo v primere, ki sopostavljajo majhno in veliko kot eno najznačilnejših nasprotij (npr. *Raunu kakòr je ena **kapliza vodé pruti Murju**, inu kakòr enu **sèrnze pruti péſku tiga Morja**, taku majhina ſo njegova lejta pruti vezhnoſti* (DB 1584: II,160a); *kateri nej en parſt pruti Paulu, inu nikar ena **ſveizhiza pruti timu ſonzu** bil* (TPo 1595: III,52) itd.);
č) s prikazom izrazitejših nasprotij (npr. *Sakaj letukaj ſtoji zhiſtu inu ſvitlu, de Paulus **ta veliki Doctor**, ali Vuzhenik, ſkusi **tiga maihiniga Doctorzhizha** tiga Ananja, ta saſtop sadoby* (TPo 1595: III,52); *kyr kuli **Bog** eno **Cerkou** dela, tukai **Hudizh** eno **Kapellizo** gori sida* (JPo 1578: I,62b); *prebiualiſzha tih Duhou /.../ neiſo tako **suiſokimi Gorami**, dolinami, inu **Gorizhizami**, ali **Holmzi** raslozhena* (JPo 1578: II,91b); *onu ſe ne vidi sa eno **Butoro**, temuzh sa enu **lahku perze*** (TPo 1595: I,254)).

2.1 S samostalniškimi manjšalnicami je najpogosteje izražena (in hkrati poudarjena) majhnost oz. majhen obseg ali delnost česa – bodisi v primerjavi s tem, kar poimenuje izhodiščni samostalnik, bodisi v primerjavi s celoto ali z okoliščinami rabe. Npr.: *kateri bi vſo Biblio nemogèl brati, ta bi letukaj imèl vſo ſummo, **kratku v'ene majhine Buqvice**, sapopadeno* (DB 1584: I,279a); *Ta Hudizh je /.../ tiga vbosiga Ioba taku polniga hudih tvorou ſturil, de nej en cejl **blezhizh** na njegovi koſhi bil* (TPo 1595: III,156). Pomenska sestavina delnosti, ki je izražena z izbrano manjšalnico, je lahko posebej poudarjena tudi z dodanim številnikom, npr.: *Inu k'meni je priſhla ena ſkriuna beſſeda, inu moje uhu je **eno beſſedizo** is teiſte prejela* (DB 1584: I,260b (prav 267b)).

2.1.1 V besedilnih odlomkih, kjer je uporabljenih več manjšalnic, je večji del teh izbirno prirejen eni izmed njih, npr. tisti, ki poimenuje bitje (najpogosteje osebo) ali predmet osrednjega pomena. Take so npr. omembe novorojenega božjega sina, poimenovanega tudi kot *tu lubu Diteze* (*Sakaj ona /.../ je morala njemu te **rutize** grejti, s'hnymi eno **poſtelizo** ſturiti, inu drugu djati. Mej tem je moralu tu lubu **Diteze** vIasſlih /.../ ſi pomagati* (TPo 1595: I,30) – *hat jhm **die tüchlein** wermen / damit **ein betlein** machen / vnnd anders thun müſſen. In des hat ſich das liebe **kindlein** in der krippen /.../ behelffen müſſen* (LH 1566: I,XIX)). Izbira ljubkovalne manjšalnice *ptičica*, ki je uzaveščala majhnost in ljubkost živali, je vplivala na nadaljnjo izbiro manjšalnic, s katerimi sta poimenovana organ, ki soustvarja glasove, in oglašanje ptice: *te **Ptizhice** pod Nebom, katere sgudo pruti dneui shnih **Iesizhici** inu **shtimizami** na ner lubesniuishi, tebe vezhniga Boga /.../ hualio* (TkM 1579: 43a). Z izbiro manjšalnice *kamrica*, ki ustvarja predstavo majhnosti in omejenosti prostora, je uglašena tudi izbira manjšalnice, ki poimenuje njene okenske odprtine: *Inu ſo bila **voſka okènza** v'téh **Kamrizah*** (DB 1584: II,79b) – *VND es waren **enge Fensterlin** an **den Gemachen*** (LB 1545 (1974): 1479).

---

zuinom ali rutam** perglihati* (TPo 1595: I,25); *temuzh ima, kakor Ioannes, ſvoja dobra della inu poſhten leben, kakor enu **zujno ali ruto**, ſkatero ſe zhreuli briſhejo ſhtemati* (TPo 1595: I,25); *Pred tabo GOSPVD je moj nar bulſhi Shamet, inu ſlati ſhtuk, huiſhi, kakor obena garda **zujna ali ruta (TPo 1595: I,26) – *GOSPVD, letukaj pride ena vboga **zuiniza**, ena ſtara, resderta, garda **ruteza*** (TPo 1595: I,26) – *Herr / hie kompt ein arm **lümplin** / ein alt zuriſſen / garftig **heberlin*** (LH 1566: I,XVIb).

2.1.2 K številčnosti manjšalnic prispeva tudi njihova zajetost v sopomenske nize. Če je prvi člen sopomenskega para manjšalnica, ji praviloma sledi enako strukturirana sopomenka. Tovrstni nizi so najpogostejši znotraj besedila. Ustvarjajo jih tudi pripisi na robu, ki pojasnjujejo v besedilu uporabljeno poimenovanje, nastajajo pa tudi z nizanjem slovarskih ustreznic. Npr.: *Moses je rojen, inu na Vodo* ***v'eni korbici ali skrinici*** *poloshen* (DB 1584: I,34b); *On /.../ kakòr en Varih eno* ****Vtizo*** *dela* – opomba na robu: ***Kozhizo*** (DB 1584: I,274a); *je ona ſturila eno majhino* ****Skrinizo*** *is Bizhovja* – opomba na robu: *ali* ***korbizo*** (DB 1584: I,34b). Iz registrskih ustreznic za kranjskega *hlapčiča* je npr. ugotovljivih več sopomenskih narečnih poimenovanj: *Hlapzhizhi* (Crajnſki) *Detizhi, mladiénzi* (Slovenſki, Besjazhki) *Ditizhi* (Hervazki, Dalmatinſki, Iſtrianſki, Craſhki) (DB 1584: III,CcIVb).

2.1.3 Manjšalnice poimenovanj konkretne predmetnosti so neredko rabljene tudi v prenesenih ali predvsem v prenesenih pomenih, npr. *iskrica tiga greha*, *ljubezni*, *božje krafti*, *te vere* (npr. *taku ſe ne vidi ena* ***vſkriza te vere, vſerzi*** (TPo 1595: I,249) – *ſihet man nit* ***ein fündklein glaubens im hertzen*** (LH 1566: III,CXLV)); *skrinjica srca* (*Od tod ſemkaj hvalio njegovi Hinauci, Scrinium pectoris, tu je, pravio, de Papeſh ima vſe Praude* ***v'Skrinici ſvojga ſerza*** (DB 1584: II,88b) – *Da her rhümen seine Heuchler / Scrinium pectoris / Das alle Rechte* ***in der Laden seines Hertzen*** *liegen* (LB 1545 (1974): 1516)).

2.2 S samostalniškimi manjšalnicami so izražena mlada bitja ali rastline, ki zaradi mladosti še niso dosegla končne velikosti: Npr.: *LEta Evangelium melda na konzu od teh* ***mladih otruzhiz****, inu nyh* ***Angelzou*** (TPo 1595: III,159); *Ali letukaj je potreba tudi /.../ opominati, de ſe nikar ena falſh pohleuſzhina ne ſtury, kakor ſo ti Menihi inu Nunne v'Kloſhtrih ſturili, inu my na teh* ***mladih Deklizah*** *vidimo* (TPo 1595: III,129); *Ieſt hozhem od vèrha tiga viſſokiga Cedra vseti, inu osgoraj od njegovih vej* ***en mlad vèrſhizh*** *odtèrgati* (DB 1584: II,67b).

2.3 Izbor samostalniške manjšalnice lahko spodbudi tudi potreba po izražanju skromnosti, neznatnosti, v odnosu do Boga tudi ekstremno stopnjevane do občutja ničvrednosti itd.: npr. *Na mene* ***vbogo Deklizo****, vmojej* ***resderti suknjezi****, je* [*Bug*] *pogledal* (TPo 1595: III,133); *On vuſhge to* ***vbogo ſlamnato bylizo*** *ſkusi ſvojo beſsédo, ta nebeſki ogen* (TPo 1595: I,169); *Oli per tim imaio vſi Verni tudi ta Trosht, de Criſtus timu* ***Mahinimu boſimu*** *nega* ***kerdelzu****, ie na tim ſueitu tudi ene* ***Iaſelce*** *perprauil, Tu ie, Ene* ***erpergice*** *inu en niſig ſtan, de bodo mogli, ta zhas nih kratkiga shiuota, ſe gori dershati* (TR 1558: B2b).

Na Trubarjevo skromnost pri oceni pomena prvega evangeljskega prevoda v slovenski jezik kaže naslednje (znano) mesto iz uvoda k izdaji Matevževega evangelija leta 1555: *Vom tukaj poshlemo ta Euangelion S. Mateusha vta nash Ieſig preoberneniga. Tiga vi sdai, od nas, kakor* ***enu mahinu Koſſilce oli Iushinizo****, vdobrim vſamite* (TE 1555: A2b).

2.4 Z uporabljeno manjšalnico je večkrat izražen prisrčen odnos oz. naklonjenost, najpogostje do živih bitij (oseb in živali): npr. *Sato ti povém,* ***moi Bratac****, zhui, ſtudirai* (KPo 1567: Vb); *Nu liſhi ſe ti* ***luba Mazhiza*** *s'tvojo gladko* ***koſhizo*** (TPo 1595: I,61); ***Moji otrozhizhi****, lubimo ſe /.../ s'tem djanjem* (TPo 1595: II,239); *najdejo na meiſtu tiga* ***priasniviga Golobza*** *eniga zherniga Vranu* (TPo 1595: III,52) – *finden an ſtadt des* ***holdſeligen Teubleins*** *ein ſchwartzen Raben* (LH 1566: III,XXXIb). V zgledih je s prepričevalnim namenom uporabljenih več retoričnih elementov: npr. neposredni nagovor, manjšalnica in zveza s prilastkom *moj*.

2.5 Izbira manjšalnice je lahko izrabljena za izražanje sočutja ali usmiljenja do osebe, poimenovane z manjšalnico. Omenjeno čustvo povzroča stanje, v katerem se oseba nahaja: npr. revščina, bolezen, nosečnost (zlasti pri Božji materi Mariji), strah, nemoč itd. Npr.: *Kadar ſe vſhe naſh lubi GOSPVD Chriſtus s'zhudeſsi puſty viditi /.../ pride ta* ***vboga Sheniza*** *tudi hPridigi, inu bode nje ſerze taku ſlu sadetu, de ſe ona preſtraſhi* (TPo 1595: III,109); *Ta* ***vboga Dekliza*** *gre k'nogam taku en dolg pot, ene dvaiſseti myl, inu je vshe ſdai Boshia Mati* (TPo 1595: III,127); *Ie naſh GOSPVD Bug te ſhleht Ribizhe, tu* ***vbogu, reunu inu ferrahtanu kardelce*** *gorivsel* (TPo 1595: II,130); *Ti neſrezhnu zhlovezhe* (TPo 1595: III,109).

2.6 Z manjšalnico je lahko izražen predmet (zelo) majhne vrednosti, na katero kažejo tudi sobesedilno nanizani prilastki: npr. *GOSPVD, letukaj pride ena vboga* ***zuiniza****, ena ſtara, resderta, garda* ***ruteza*** (TPo 1595: I,26) – *Herr / hie kompt ein arm* ***lümplin*** */ ein alt zuriſſen / garſtig* ***heberlin*** (LH 1566: I,XVIb).

2.7 Na tvorbeno razvidne manjšalnice se mestoma veže ironični odtenek, prepoznaven iz sobesedila. Npr.: *Neverniki némaio nikuli pokoia. Tàmuzh ſo kakor eno neſtoiezhe Morie, katero ne more tihò ſtati, tàmuzh vankaie bruſi blato inu ſmrad.* ***Ti brumni Farzhizhi*** *ne mogo CHRiſtuſa mertviga s'mirom puſtiti, tàmuzh ga Sapeliavca imenuio* (KPo 1567: CLXX) – *Die Gottloſen haben nicht friede / Sie ſeind wie ein vngeſtümme Meer / das nicht ſtille ſein kan / muß ſeine Wellen / Kot vnd vnflot außwerfen. Sie müſſen Chriſtum auch nach dem todt leſtern /* ***die frommen Herrn*** (SA 1559: I,CXXVII);[37] *Iudouskih Ceremonij, Kadilla, Kropilla inu drugih Papeshkih inu* ***Norzhaskih Igrazhiz*** *vkarſzhanſtuu nei potreba* (JPo 1578: II,48b) – *die Iüdiſchen Ceremonien / ſprengen / reuchen / vnnd ander Papiſterey vnnd* ***bockenwerck*** */ in der Chriſtenheyt nicht not iſt* (SA 1559: II,XXXVIb).

2.8 Številna poimenovanja z manjšalnim pomenom so bila domnevno sestavina različnih terminologij. *Bariglica*, ki jo na robu spremlja pojasnjevalna ustreznica *maseljc*, je spadala med votle mere, enako tudi *polič*.[38] Arhitekturne in okrasne elemente

[37] Primerjava Kreljevega prevoda s Spangenbergovo predlogo kaže na polemično zaostritev pri Krelju, h kateri prispeva tudi izbor manjšalnice. Mlajši Juričičev prevod (JPo 1578) ponuja zmernejšo različico, kar je pogosto zaznavna razlika med obema slovenskima prevodoma istega besedila (prim. Merše 1998: 227–228): ***Ty brumni Farij*** *ne mogo Chriſtuſa mertuiga smyrom puſtiti, tamuzh ga Sapeliauza imenuio* (JPo 1578: I,134).

[38] Tvorjenko Bajec (1950: 120) uvršča med manjšalnice.

so npr. poimenovale manjšalnice *glavič*, (*izrezane*) *rožice*, (*zlate*) *glavice* (1., 2. in 3. zgled), nakit in okrasne predmete manjšalnici *ketinica* in *rinčice*, domnevno pa tudi *portek* (4. zgled). Npr.: 1. *De /.../ gori raſteo /.../ naſhe hzhere, kakòr* ***isresani Ahkerci****, raunu kakòr Palazhi* (DB 1584: I,315b); 2. *ga imaſh obejſsiti na te ſhtiri Stebre is léſſa Sittim, kateri ſo s'ſlatom okovani, inu kateri ſlate* ***Glavice****, inu ſhtiri ſrebèrne noge imajo* (DB 1584: I,52b) – *Vnd solt jn hengen an vier Seulen von foern holtz / die mit gold vberzogen sind / vnd güldene* ***Kneuffe*** */ vnd vier silberne Füsse haben* (LB 1545 (1974): 172); 3. *tu ſo bily majhini Stebèrci na ſhtirih vogleh tiga Altarja, s'Knoffy inu s'isresanimi* ***roshizami*** (DB 1584: I,52b); 4. *ſim ti dal /.../* ***rinzhice*** *na tvoja úſheſſa* (DB 1584: II,66a).

Pri naštevanju posteljne opreme v enem izmed poglavij TPo 1595 sta npr. kot tipična predmeta omenjeni *blazina* in *blazinica*, pri čemer se predmet, ki ga poimenuje manjšalnica, od *blazine* domnevno razlikuje po namembnosti in velikosti: *Tukaj nej ni Shpampeta, eriuhe, polſhtra, Vajkuſhnize* ***ni blaſinize, ni blaſine*** *bilu, ena butora ſlame je tukaj morala tu bulſhe ſturiti, de ſta ſi ona per tej lubi shivyni enu* ***pozhivalſku mejſtize*** *morala ſturiti* (TPo 1595: I,30) – *Da wirdt weder ſpond / leylach / polſter /* ***küſſen noch federwad*** *geweſt ſein / ein bund ſtro hat da müſſen das beſte thun / das ſie bey dem lieben vieh / jnen* ***ein ruhſtetlin*** *gemacht haben* (LH 1566: I,XVIIIb).

Nekatere manjšalnice so uresničevale tudi posebne pomene: npr. *Sakaj Iezhmen ſe je taiſtikrat smejtal, inu Lan je v'****glavice*** *ſhal* (DB 1584: I,40b) – *Denn die gersten hatte geschosset / vnd* ***der knoten*** *gewonnen* (LB 1545 (1974): 138–139).[39]

3 Kadar je pomenska razlika med izhodiščnim samostalnikom in iz njega izpeljano manjšalnico majhna ali zanemarljiva (npr. med samostalnikoma *drobtine* in *drobtinice*),[40] je tudi izbirne doslednosti manj: ***Pſichi*** *ſai ijdo* ***drobtinice****, kijr lete od mis ſvoih Goſpodov: Ieſt ſàm* ***Pſizhizha****, Taku bodem tudi iedla od* ***drobtin*** *moiga Goſpoda* (KPo 1567: CXVIb); ***Pſizhi*** *iedo* ***Drobtinice****, ker lete od Mys ſuoih Goſpodou. Iaſt ſem vshe ta iſta* ***Pſizhiza****, sato hozho tudi ieſti od* ***Drobtin*** *moiga Goſpoda* (JPo 1578: I,89b) – ***Die hündlin*** *(ſagt ſie) eſſen von den* ***Brocken*** */ die da von jrer Herren tiſch fallen. Ich bin daſſelbige* ***hündlin*** */ darumb werde ich auch von den* ***Brocken*** *eſſen* (SA 1559: I,XCIIIb). Primerjava z nemško prevodno predlogo kaže, da ta v navedenem zgledu na izbor manjšalnice ni vplivala.

Jasne, pomensko utemeljene ločnice tudi ni med rabami samostalnikov *duša* in *dušica*, kar je posledica abstraktnosti poimenovanj. Npr. *Imaſh* ***Duſho****, imaſh telo /.../ Dai tada vſakimu to kar mu ſliſhi.* ***Duſhici*** *ſliſhi Vera inu Boshija beſeda* (KPo 1567: CVIIb) – *Du haſt leib vnd* ***ſeele*** */.../ gib einem jedern was jm gebürt / Der* ***ſeele*** *gib den glauben vnnd Gottes wort* (SA 1559: I,LXXXVIII). Izbiro manjšalnice sicer pojasnjuje

[39] Sodobni slovenski prevod se od Lutrovega in Dalmatinovega razlikuje: *kajti ječmen je bil v klasju in lan v cvetju* (SP 1996: 118).

[40] Samostalnik *drobtina* je bil splošno rabljen (praviloma v množini). Navajata ga tudi Megiserjeva slovarja (MD 1592 in MTh 1603). Manjšalnica *drobtinica* se pojavlja le v postilah (Kreljevi, Juričičevi in obsežni Trubarjevi), za katere je značilna bogatejša plast ekspresivnega besedja. V TPo 1595 sta *drobtina* in *drobtinica* (obe sta rabljeni le v množini) v razmerju 8 : 2. Na povečano ekspresivnost, ki jo besedilo pridobiva z rabo manjšalnic, opozarja tudi Novak 2004: 75–76.

značilno sobesedilno okolje, ki razkriva čustveni odnos (naklonjenost, pomilovanje, usmiljenje ipd.) do poimenovanega: npr. ***Vboge dushice*** *sapeliuio ſtem kriuim Vkom* (JPo 1578: II,82) – *verfüren* ***die armen Seelen*** *mit falſcher lehr* (SA 1559: II,LXVb). Slovenski protestantski pisci so manjšalnico pogosto uporabljali, čeprav jih npr. nemški ekvivalent *die Seele* ni usmerjal k njej.

Na izbiro manjšalnice je lahko vplivala tudi potreba po ustreznem številu zlogov, kar je povečevalo ritmični vtis verzov v pesmih: npr. *Tebi ô Bug porozhimo, Duſho telu kàr imamo, sebe, Ozha, mater lubo,* ***Bratze, Seſtrize****, vſo Drushbo* (TfC 1595: CCCVI).

4 Raba manjšalnic kaže odvisnost od vrste besedila: pogoste so v postilah,[41] kjer na čustveno močneje obarvana mesta kaže tudi večje število manjšalnic: odkriti je mogoče več mest z dvemi, tremi ali več manjšalnicami, pogosto naštetimi v obliki dvojnih in trojnih formul, lahko pa tudi v drugih kombinacijah (kot osebek in kot samostalniški del prislovnega določila; 3. zgled). Npr.: 1. *LEta Evangelium melda na konzu od teh mladih* ***otruzhic****, inu nyh* ***Angelzou*** (TPo 1595: III,159); 2. *GOSPVD, letukaj pride ena vboga* ***zuiniza****, ena ſtara, resderta, garda* ***ruteza*** (TPo 1595: I,26) – *Herr / hie kompt ein arm* ***lümplin*** */ ein alt zuriſſen / garſtig* ***heberlin*** (LH 1566: I,XVIb); 3. *Otrozi na Palizah Ieisdeio, inu* ***deklize*** *ſe* ***Zhazhizami*** *Igraio* (JPo 1578: II,125). V drugem zgledu je posredno izraženo človekovo spoznanje lastne majhnosti, skorajda ničvrednosti v odnosu do Boga.

Domnevati je mogoče, da je postila kot besedilna zvrst pripomogla k povečani rabi manjšalnic, uveljavljenih v živem govoru.

4.1 Primerjanje Dalmatinove *Biblije* z Lutrovo prevodno predlogo, Kreljeve in Juričičeve postile z nemško Spangenbergovo postilo, ki sta jo prevajala oba pisca, ter Trubarjeve *Hišne postile*, ki je prevod istoimenske Lutrove, je pokazalo, da so vsi štirje pisci pri izbiri manjšalnic v večini primerov sledili predlogam. Npr.: 1. *Aku on naide en prasen* ***kotez*** *vhiſhi, taku ſtury eno* ***kamrizo*** *ali* ***kramizo*** *is njega* (TPo 1595: II,185) – *Findet er ein ledig* ***winckelein*** *im hauß / er macht ein* ***kemerlein*** *oder* ***krëmlein*** *darauß* (TPo 1595: CXb); 2. *Ali on bi nebil nikar enu* ***fernze****, nikar eno* ***ſrashizo*** *vunkai dal* (TPo 1595: II,183) – *Aber er hette nicht* ***ein kärnlein*** */ nicht ein* ***tröpflein*** *heraußgegeben* (LH 1566: CIXb); 3. *pride* ***ta vboga Sheniza*** *tudi hPridigi* (TPo 1595: III,109) – *kompt* ***das arme Weyblein*** *auch an die predig* (LH 1566: III,LXIIIIb). Tudi v primerih, kadar so prevajalci izbirali vsebinsko svobodnejše ustreznice za tuje manjšalnice, manjšalnega pomena niso zanemarjali. Npr.: *my vidimo, de ta GOSPVD ſvoje pervu zhudu na tej Ohzeti vGalileiſki Kani,* ***vtej vbogi maihini Vaſsizi*** *ſtury* (TPo 1595: I,96) – *wir ſehen / das der Herr ſein erſt wunderzeychen auff der hochzeyt zu Cana inn Galilea /* ***in dem armen kleinen Flecklein*** *thut* (LH 1566: I,LVIII).

4.2 Na redke primere samostojne izbire manjšalnic, h kateri predloge niso usmerjale, je večinoma vplivala individualna ocena situacije. Eden izmed motivov neodvisne

[41] O besedju, ki so ga v knjižnojezikovno besedno zakladnico 16. stoletja prispevale postile, prim. Merše 2007a. Opazno sestavino predstavljajo prav manjšalnice, tvorjene z znanimi in uveljavljenimi obrazili (Merše 2007a: 76).

izbire in enostranske rabe manjšalnic je bila tudi prisotnost prilastka, ki je poimenoval pogosto poobraziljeno lastnost majhnosti (npr. *majhna kamra → kamrica*). Ustaljenost in pogostost povezane rabe prilastka in odnosnice je vplivala na izbiro manjšalnice, dovoljevala pa je tudi zaustavitev procesa na stopnji skladenjske podstave.[42] Npr.: *Sturimo njemu **eno majhino Kamrizo** is *deſſak osgoraj* (DB 1584: I,204b) – *Las vns jm **eine kleine Kamer** oben machen* (LB 1545 (1974): 688); *LEta Evangelium melda na konzu od **teh mladih otruzhiz**, inu nyh **Angelzou*** (TPo 1595: III,159) – *DIß Euangelion meldet am ende von **den jungen kinderen** vnd jren **Engeln*** (LH 1566: III,XCIIIb). Primerjanje s prevodnimi predlogami je pokazalo, da je bila izbira lahko tudi obratno usmerjena. Npr.: *taku je tu vſaj vriſnizi le ena bilka inu maihina troſhiza, **en maihin prah** vnega okej* (TPo 1595: II,149) – *ſo iſts doch in der warheyt nur ein Splitter vnnd kleines belcklein / ein **kleines ſteublein** im auge* (LH 1566: II,LXXXIX).

Čeprav je Trubar pri prevajanju Lutrove *Hišne postile* ohranjal manjšalnice, je nekaj odklonov le zaznavnih. Oddaljevanje od predloge je redkeje potekalo v smeri zamenjave manjšalnice z izhodiščnim samostalnikom kot obratno. Npr.: *Tu je tedaj **tu pravu jederze** od takoviga andla ali rounainja* (TPo 1595: III,15) – *Das iſt denn **der rechte kern** von ſolchem handel* (LH 1566: III,Xb).

4.2.1 Tovrstni odmik od predloge je občasno posledica neobstajanja manjšalnice. Trubar bi jo sicer lahko na enega izmed ustaljenih načinov tudi izdelal, vendar ga je od tega odvračala uveljavljena raba izhodiščnega samostalnika oz. nemanjšalnega poimenovanja. Manjšalnico *leutlin* iz Lutrove prevodne predloge je npr. prevedel z nevtralno ustreznico *ljudje* (1. zgled), zloženko *Eheleutlin pa z* ustreznico *zakonika* ‘zakonca’ (2. zgled), saj bi izbira manjšalnice delovala ekspresivno: *ona nejſta proſtora ali mejſta imela vErpergah, moreta sa tiga volo vto kravjo ſhtalo, inu tukaj kakor **ty vbogi ludje** ſi pomozhi* (TPo 1595: I,30) – *ſie keinen raum hetten in der herberge / müſſen derhalb in den küſtal / vnd ſich da wie **die armen leutlin** behelffen* (LH 1566: I,XVIIIb); *Sakaj, leta **dva Sakoinika** ſta uveni ptuji Desheli, uvenim ptujim Méfti* (TPo 1595: I,30) – *Sihe / die **zwey Eheleutlin** ſind in einem frembden land inn einer frembden ſtat* (LH 1566: I,XVIIIb).[43] Vendar je tovrstnih odmikov od prevodne predloge v Trubarjevi *Hišni postili* manj kot v Kreljevem in Juričičevem prevodu postil.[44] Zgled za obratno usmerjeno izbiro manjšalnice ponuja naslednji primer iz Kreljeve in Juričičeve prevodne prakse: *Wo Gott ein Kirchen bawet / da bawet der Teüffel **ein Capellen**. To ie, kyr kuli Bog eno Cerkou dela, tukai Hudizh **eno Kapellizo** gori sida* (JPo 1578: I,62b); *To ie, kyr kuli Bog eno Cerkov dela, tukai Hudizh eno **Kapellico** polak sida* (KPo 1567: LXXXIIIb).

[42] Na obojesmerni proces je ob drugovrstnih tvorjenkah (npr. *ti, kir prodajajo ↔ prodajavci / kupci*) opozarjala tudi M. Orožen (1996: 152).

[43] Podobne primere Dalmatinovega oddaljevanja od Lutrove prevodne predloge navaja tudi M. Orožen (1996: 246). Npr. Luter: *Vnd (er) schuff sie **ein Menlin vnd Frewlin** / vnd Gott segenet sie / vnd sprach zu jnen* – Dalmatin: ***Mosha inu Sheno** je on nje ſtvaril, inu Bug je nje shegnal, inu je k’nym rekal*.

[44] Dokaz za njun svobodnejši odnos do predloge ponuja tudi zgled v **2.7.** Podobne ubesedovalne oddaljitve od prevodne predloge so ugotovljive tudi v Dalmatinovi *Bibliji* (prim. zgled za *skrinjico srca* v **2.1**).

5 Analiza rabe samostalniških manjšalnic v delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja je pokazala, da gre za številčno, tvorbeno specializirano in pomensko razraščeno skupino poimenovanj. K izboru najprimernejših obrazil je pisce nedvomno usmerjala živa raba. Kadar se je pri prevajanju besedil za cerkveno rabo pokazalo, da manjšalnice primanjkujejo, so jih Trubar, Dalmatin, Krelj in Juričič z najrodnejšimi obrazili večinoma ustrezno tvorili tako iz domačih kot iz tujih (zlasti iz nemščine prevzetih) podstav. Nekaj poskusnih tvorb je že v 16. stoletju v rabi opazno zaostajalo, kar je bil posreden, vendar jasen napotek za nadaljnjo izbiro.

Viri

BH 1584 = Adam Bohorič, 1584: *Arcticae horulae ſuccinctivae*. Wittenberg.
DB 1584 = Jurij Dalmatin, 1584: *BIBLIA, TV IE VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Teſtamenta.* Wittenberg. Faksimile, 1968. Ljubljana: Mladinska knjiga v Ljubljani v sodelovanju z založbo Dr. Trofenik v Münchnu.
JPo 1578 = Jurij Juričič, 1578: *POSTILLA, To ie KERSZHANSKE EVANGELSKE predige.* Ljubljana.
KPo 1567 = Sebastijan Krelj, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
LB 1545 (1974) = Martin Luther, 1545: *Biblia: Das iſt: Die gantze Heilige Schrifft Deudsch auffs new zugericht.* Wittenberg. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. 1974.
LH 1566 = Martin Luther, 1566: *Haußpoſtill* I–III. Nürnberg.
MD 1592 = Hieronymus Megiser, 1592: *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*. Graz.
MTh 1603 = Hieronymus Megiser, 1603: *Theſaurus Polyglottus vel, Dictionarium Multilingue*. Francofurti ad Moennum.
*P 1563 = *ENE DVHOVNE PEISNI*, 1563. Tübingen.
SA 1559 = Iohannes Spangenberg, 1559: *Außlegung der Epistel vnd Euangelien.* Nürnberg.
TC 1575 = Primož Trubar, 1575: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.
TE 1555 = Primož Trubar, 1555: *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen.
TfC 1595 = Felicijan Trubar, 1595: *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI; INV /.../ Peiſni*. Tübingen.
TkM 1579 = Janž Tulščak, 1579: *Kerſzhanske LEIPE MOLITVE*. Ljubljana.
TPo 1595 = Primož Trubar, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
TPs 1566 = Primož Trubar, 1566: *Ta Celi Pſalter Dauidou*. Tübingen.
TR 1558 = Primož Trubar, 1558: *EN REGISHTER*. Tübingen.
TT 1581–82 = Primož Trubar, 1581–82: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.

Literatura

Kozma Ahačič, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Linguistica et philologica 18.)
Anton Bajec, 1950: *Besedotvorje slovenskega jezika, I Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
Besedišče 2006 = Majda Merše, Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Jožica Narat, France Novak, Francka Premk, 2006: Wortschatz der slowenischen Bibelübersetzungen des 16. Jahrhunderts. *Matthäus-Evangelium (1555); Paulus, Römerbrief (1560); Paulus-Briefe (1561, 1567); Psalter (1566); Neues Testament (1581–82) übersetzt von Primož Trubar. Jesus Sirach (1575); Pentateuch (1578); Proverbia (1580) übersetzt von Jurij Dalmatin.*

Kommentare. (Biblia Slavica. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3,2. Kommentare.) Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh. 99–325.

Adam Bohorizh, 1584 (1987): *ARCTICAE HORULAE SUCCISIVAE. ZIMSKE URICE PROSTE.* Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor: Založba Obzorja, 1987.

Duden 1998 = *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache.* 6., neu bearbeite Auflage. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. 1998.

Annelies Lägreid, 1967: *Hieronymus Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Martin Luther, 1545: *Biblia, Das ist die gantze Heilige Schrifft Deudsch auffs new zugericht.* Wittenberg, 1545. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1974.

Majda Merše, 1998: Primerjava besedja Kreljeve in Juričičeve Postile. *Vatroslav Oblak.* (Obdobja 17.) Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 217–231.

– – 2007a: Prepoznavnost in značilnosti besedja slovenskih protestantskih postil. *Slavistična revija* 55/1–2. 65–84.

– – 2007b: Prikaz poklicnih dejavnosti v delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Besedje slovenskega jezika* (Zora 50). Maribor: Slavistično društvo. 99–126.

– – 2008: Ženski pari moških poimenovanj v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavia Centralis.* Letnik I./2 (2008). 30–52.

Majda Merše, France Novak, Francka Premk, 2001: *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, Poskusni snopič*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

France Novak, 2004: *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Martina Orožen, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I (A–H, 1970), II (I–Na, 1975), III (Ne–Pren, 1979), IV (Preo–Š, 1985), V (T–Ž, 1991). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije.

Jože Stabej, 1977: *Hieronymus Megiser, Slovensko-latinsko-nemški slovar*. Hieronimus Megiser. Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj. (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede – Dela 32.) Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Marko Snoj, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.

Irena Stramljič Breznik, 2008: Besedotvorna kategorija samostalniških manjšalnic v Pleteršnikovem slovarju in SSKJ. *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*. (Zora 56). Maribor: Folozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008. 56–68.

Hildegard Striedter-Temps, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wien: Im Kommision bei Otto Harrasowitz.

Jože Toporišič, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

– – 2000: *Slovenska slovnica.* Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

– – 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Ada Vidovič-Muha, 1986: Neglagolske tvorjenke v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi.* (Obdobja 6.) Ljubljana. 349–374.

– – 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.

Listkovno gradivo Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, zbrano s popolnimi izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja.

Summary

Survey of the lexicon compiled with the complete excerpt of the 16th century Protestant works revealed a sizable group of nouns derived with diminutive suffixes. The composition of this group ultimately depended on contextual verification of a predictable diminutive or some other related meaning, i.e., 'youngling, immature' and diminutive-hypocoristic or diminutive-pejorative meanings. The diminutive meaning is clearly indicated by the attribute *small*, youth and immaturity by the attribute *young*, the hypocoristic relationship by the attributes *dear*, *poor*. The verification, which, in addition to the context, took into account the translation source texts, various editions of the same texts, and the existing foreign-language lexical equivalents, also showed that the derivatives like *kmetič*, *nožič* cannot be considered diminutives, since they do not express a small degree of the feature expressed in the base.

The most derivative variegation was found in masculine diminutives, which display the following suffixes, arranged from the most to the least derivationally productive: *-ec* (*bratec*), *-ič* (*kraljič*), *-čič* (*doktorčič*), *-ek* (*časek*), *-c* (*stebrc*), dobuble suffixes *-(č)ič-ek* (*konjiček, hlapčiček*) and *-čec* (*kamčec*), and rarely attested suffixes *-ik* (*kamik*) and *-ljaj* (*bodljaj*). In derivation of feminine diminutives, three single suffixes are attested: the most productive *-ica* (*deželica*) and less common *-ca* (*pesenca*) and *-ka* (*babka*). The bipartite suffix *-ič-ica* is attested in derivatives when the first-degree derivation is with the suffix *-ica* (*devičica*), while the suffix *-ič-ka* is attested in second-degree derivatives, presumably derived from masculine nouns in *-ič* wiht the suffix *-ka* (*kraljička*). Neuter diminutives are derived with the suffix *-ce* (*drevce*); the meaning 'youngling, immature' is expressed with the suffix *-e* (*otroče*). It was already Bohorič who pointed out in his grammar (1584) the most productive suffixes that appeared in derivation of diminutives of all genders.

Lexical difficulties in the beginning period of the Slovene literary language and the search for the most appropriate derivational model in, among other things, diminutives (particularly masculine and feminine ones) is evident in several series of synonyms, derived with various suffixes, e.g. *kamčec – kamčič – kamenec – kamenčič*; *psičica – psička*. The analysis of concrete usage of diminutives showed that their choice also depended on the variety of the text and the context (e.g., by their inclusion into synonymic and antonymic series, and their coordination with the main concept, for which a diminutive is used). When examining how much the use of diminutives in translations depends on the source texts, the author finds a high degree of congruence, but also some cases of independent use of diminutives, which shows a conscious choice and stylistically effective use.